

Høje målebordsblade, 1842-1899

Tema	Tema 01 · Grundkort & referencekort
Målestok	1:20.000
Gældende fra / til	1842 / 1899
Kilde	Dataforsyningen.dk – opslag oktober 2026
Tekst skrevet / ændret	14. oktober 2026

0. Kort fortalt

De høje målebordsblade er historiske, topografiske kort i målforhold 1:20.000 fra perioden 1842 – 1899.

1. Kortets tilblivelse og baggrund

Navnet målebordsblad kommer af den særlige teknik, som topograferne brugte til at opmåle landskabet i det 19. og 20. århundrede. Topograferne tog ud i terrænet med et lille tegne- eller målebord – et stykke kraftigt papir fastgjort på en træplade (ofte ca. 60 x 60 cm) på et stativ. Direkte ude i marken tegnede og opmålte de terrænet grafisk ved hjælp af et målebord, en såkaldt kikkertlineal (universaldiopter) og en såkaldt aladade til at indmåle vinkler og punkter i det rigtige målforhold.

Ordet 'høje' adskiller denne kortgeneration fra de lave målebordsblade. Forskellen på de *høje* og de *lave* målebordsblade er papir- og trykformatet. De høje målebordsblade er trykt i portrætformat (stående), mens de senere lave målebordsblade blev trykt i landskabsformat (liggende).

Kortene blev udgivet af Generalstabens Topografiske Afdeling. Deres oprindelige funktion var til anvendelse i militæret.

2. Kortets data og metode

Kortene under denne side, specifikt om høje målebordsblade, er udarbejdet i QGIS til print i formatet A3 og A4. Under kategorien Ældre topografiske kort er høje målebordsblade også medtaget. Her kan kortets indhold umiddelbart sammenlignes helt ned i detaljen med nyere topografiske kort. Og her er det også muligt at zoome ind og ud af kortet efter behov.

Kortet er i QGIS importeret fra Kortforsyningens webside, Kortforsyningen.dk , oktober 2026.

3. Sådan læser du kortet

Kortet er vist i sin oprindelige version. Dog er den i dag gældende grænse for fredningen af mosen angivet oven på kortet med en stiplet orange streg.

Lille Vildmose er medtaget sammen med nabo-lav fra de omkringliggende sogne.

4. Analyse

Det høje målebordsblad over Lille Vildmose og nærmeste omegn er interessant i mange henseender:

Det viser en højmoser før den industrielle udnyttelse blev startet, og hvor de i dag eksisterende vejanlæg endnu ikke var etableret.

I dag er højmosens lagg med lagg å mange steder forsvundet, men på dette ældre kort er det muligt med rimelig sikkerhed at fastsætte beliggenheden af laggen og dermed fastslå højmosens oprindelige udbredelse, for mennesket begyndte at omlægge terrænet ved dræning, opdyrkning m.v.

Visse stedet langs mosens vestlige kant er det dog vanskeligt at fastsætte, hvor højmosen oprindeligt havde sin grænse, fordi terrænet går direkte over i lavmose. Lavmosens område er karakteriseret ved allerede før år 1900 at være udnyttet til engarealer til græsning og til tørvegravning.

I modsætning til højmosens lyse tørv, var lavmosens mørke tørv langt bedre egnet som brændsel i huse og gårde på egnen. Denne udnyttelse giver også lavmosen på kortet nogle interessante karakteristika: For det første er der mange steder anvendt signatur for tørveskær i form af relativt små blåfarvede arealer midt i engområderne. For det andet var engarealerne, der blev anvendt til tørvegravning opdelt i meget smalle, lange arealer omgivet af grøft til dræning i skellene.

5. Forbehold og begrænsninger

Som det fremgår af ovenstående, er dette kort angivet til at dække perioden fra 1842 til 1899 af Kortforsyningen. Dette skyldes, at de oprindelige målebordsblade blev udarbejdet over en lang tidsperiode. Topografer bevægede sig rundt i landskabet til fods eller på cykel. Kortet blev lavet i meget detaljeret målforhold, 1:20.000, hvilket betyder, at 5 cm på kortet svarer til 1 kilometer i virkeligheden. Hvert af de oprindelige blade dækker et areal på godt 47 kvadratkilometer.

For en nærmere beskrivelse af tilblivelsen af og indholdet i de høje målebordsblade henvises til bogen Peter Korsgaard: Kort som kilde – en håndbog om historiske kort og deres anvendelse, Dansk Historisk Fællesråd, Sammenslutningen af Lokalarkiver, 2006.

6. Kilder og videre læsning

Wikipedia, opslag oktober 2026.

Kortforsyningen.dk, opslag og download oktober 2026.

Grænser for naturfredninger i og omkring Lille Vildmose er hentet fra Danmarks Miljøportals datakatalog.

Peter Korsgaard: Kort som kilde – en håndbog om historiske kort og deres anvendelse, Dansk Historisk Fællesråd, Sammenslutningen af Lokalarkiver, 2006.

7. Citér dette kort

Keld Jensen, Bearbejdelse af kortmateriale fra Dataforsyningen og Danmark Miljø Portal, oktober 2026.

Her fra Lille Vildmose Atlas, qupaloraarsuk.com, [dato for adgang].